

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Adam Krobot

Science fiction v literatuře pro děti a mládež

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, dne:

Adam Krobot

Děkuji Mgr. Milanu Mašatovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytování rad a cenných připomínek, jeho trpělivost, čas a ochotu, kterou mi po celou dobu věnoval.

Obsah

Úvod	5
1 Fantastická literatura	6
1.1 Vznik fantastické literatury	6
1.2 Fantastická literatura – terminologie	7
1.3 Průkopníci fantastické literatury	8
2 Science fiction	10
2.1 Vývoj světové science fiction	11
2.2 Vývoj české science fiction	15
2.2.1 Fantastika staré doby	15
2.2.2 Fantastika ve stínu války	16
2.2.3 Fantastika v období komunistické propagandy	19
3 Fantasy	22
3.1 Fantasy versus science fiction.....	22
3.2 Varianty fantasy	23
4 Interpretace děl.....	25
4.1 Stručně k obsahu děl	25
4.2 Postava robota ve vybraných knihách.....	26
4.3 Vztah lidí a robotů ve vybraných knihách	29
4.4 Role robotů ve vybraných knihách	33
Závěr.....	36
Seznam bibliografických citací	37
Anotace.....	39

Úvod

Jako téma bakalářské práce jsme si vybrali science fiction. V současnosti jde o populární žánr, který si našel své místo nejen v literatuře, ale pronikl i do filmů, seriálů a do světa počítačových her. U starší generace není moc oblíbeným a vyhledávaným žánrem, spíše je pro ni velkým neznámem. Svou popularitu si získává zejména u teenagerů a mladých lidí.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat tento žánr vedle jeho příbuzného žánru fantasy a zaměřit se na interpretaci určitých motivů science fiction ve vybraných dílech.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, které jsou dále členěny na podkapitoly. První z nich se věnuje fantastické literatuře – nastíní, jakým způsobem vznikala a následně se členila, uvedeme její průkopníky. Druhá kapitola se zabývá žánrem science fiction. Vysvětlí samotný pojem SF a popíše její vývoj ve světě i v českém prostředí. Další kapitola se věnuje žánru fantasy, který je často se science fiction spojován. Uvedeme jeho charakteristiku, znaky, kterými se liší od science fiction, zmíníme jeho varianty a některé představitele. Čtvrtá kapitola je věnována interpretaci tří vybraných děl – *Barbora a Zlatý robot* od českého spisovatele Ondřeje Neffa, sbírka povídek *Já, robot* od amerického klasika Isaaca Asimova a kniha *Chlapec a jeho robot* od Američana Daniela H. Wilsona. Důležitým kritériem při výběru děl byla přítomnost postavy robota (robotů), protože právě jejich srovnávání se z pohledu tří různých motivů věnujeme.

1 Fantastická literatura

1.1 Vznik fantastické literatury

Momentem svého narození začíná každý člověk pomalu objevovat svět a jeho neutuchající zvědavost ho neustále nutí přemýšlet nad mnoha otázkami. Vnímá vše kolem sebe, utváří si vlastní představy a pomocí abstrakce je schopen tyto poznatky dávat do určitých souvislostí, které jsou zároveň podloženy jeho zkušenostmi s reálným světem. Naučí se, že všechno má svoji příčinu a důsledek, a tyto poznatky jsou spjaty s tzv. logickým myšlením. Lidé si ale často představují i takové jevy a vztahy mezi nimi, které by v reálném světě nebyly možné a nejsou podloženy jejich praxí. Při tomto myšlení nad smyšlenými jevy a nereálnými vztahy mezi nimi se zapojuje naše **fantazie**.¹ Pomáhá nám doplnit prázdná místa v našem poznání, vytvářet souvislosti a úplnost toho, jak svět vnímáme. Pokud by měl člověk spoléhat pouze na logické myšlení, získal by pocit, že jeho vidina světa není kompletní a bylo by pro něj složité ho pochopit. Abychom své fantastické představy mohli přijmout, musíme jim nejdříve uvěřit. Teprve fantazie živěná vírou dokáže najít vztahy, vazby a souvislosti tam, kde smyslová zkušenost jejich existenci nepotvrzuje.²

Jedním z potomků fantazie je **mýtus**, který ve společnosti lidí působí celé věky. Považuje se za něj jakýkoli příběh, který vznikl a koloval z generace na generaci v určitém prostředí, aniž by byl podložen nějakými zkušenostmi, a všichni mu věří. Mýty vznikají i v současnosti. Na rozdíl od fantazie, která vyplňuje bílá místa v poznání individua, v kolektivním poznání společnosti tuto funkci plní báje. V průběhu času se stává, že lidé přestanou být přesvědčeni o pravosti svých příběhů, které se pak transformují v **pohádky**, jež jsou druhým potomkem fantazie. Za pohádku pokládáme vyprávění o smyšlených faktech či dění, které postrádá oporu víry.³ Z určitého hlediska bychom podle Heldové⁴ mohli namítnout, že veškerá literatura je fantastická, jelikož je produktem autora a jeho skutečnost je vždy provázána i s jeho fantazií; stejně tak bychom ale mohli tvrdit, že možná žádná fantastická literatura neexistuje, protože fantastika je obsažena v pouhém bezprostředním prožitku, který je nedefinovatelným momentem skutečnosti.

---

¹ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*. Praha: AFSF, 1995, s. 19. ISBN 80-85390-33-7.

² Tamtéž, s. 20.

³ Tamtéž, s. 21.

⁴ HELD, Jacqueline. *V říši obrazotvornosti: děti a fantastická literatura*. Praha: Albatros, 1984, s. 18.

1.2 Fantastická literatura – terminologie

Pojem **fantastika** (neboli fantastická literatura) je úzce spjatý se science fiction (dále SF), aniž bychom znali přesnou a všeobecně platnou definici.⁵ Dle mnoha autorů a literárních kritiků je terminologie spojená s fantastickou literaturou značně rozpolcená, nejednotná a trpí významovou neukojeností.⁶ Na jedné straně stojí fantastická literatura, na druhé straně literatura nefantastická, ve které jsou svět, události a situace popisovány tak, jak je známe z našeho každodenního života. Lidé například vědí, že na předměty působí gravitační síla a že konec starověku je spojen s rokem 476 n. l. Naproti tomu ve fantastické literatuře tyto zákonitosti mohou chybět, nemusí být respektovány nebo dochází k jejich proměnám či objevování nových skutečností.⁷

Dědinová řadí k fantastické literatuře taková díla, která obsahují nějaký fantastický prvek, jenž není v příběhu zmíněn letmo, ale hraje důležitou roli. Tím míní například změnu historických událostí, přesun děje do budoucnosti apod.⁸

Fantastikou se zabýval literární teoretik Kagarlickij, který ji přímo nedefinoval. Mýtus chápe jako fantazii podpořenou vírou, ve kterém se spojují reálné a smyšlené prvky v jeden doplňující se celek. Podle něho až v momentě, kdy víra v mýtus upadá a celek se tříští *na mozaiku pravděpodobného a nepravděpodobného, se začíná se formovat fantastika*.⁹ Olša a kol. vycházejí z faktu, že fantastika obsahuje logickou i fantastickou složku, a zatímco v mýtu a pohádce se tyto dvě složky doplňují a jsou ve vzájemné symbióze, ve fantastice se fantastický prvek dostává s prvkem logickým do sporu. V *Encyklopedii literatury science fiction* autoři definují fantastiku jako *výpověď o světě, ve kterém jsou představy vytvořené fantazií konfrontovány s představami podloženými lidským poznáním a praxí*.¹⁰

Dříve zahrnovala česká fantastická literatura především díla **science fiction**, dnes už se obsah tohoto pojmu vztahuje i na útvary **hororu** a **fantasy**.¹¹ Všechny tyto hlavní proudy se dále dělí do dalších podkategorií (např. SF, hard SF, vesmírná opera a další), nicméně

---

⁵ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 22.

⁶ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015, s. 15. ISBN 978-80-210-7871-0. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/134147>.

⁷ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 56.

⁸ Tamtéž, s. 59.

⁹ KAGARLICKIJ, Julij. *Fantastika, utopie, antiutopie*. Praha: Panorama, 1982, s. 53.

¹⁰ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 22.

¹¹ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 16.

existují ještě některé podkategorie stojící mimo tyto hlavní útvary (např. utopie, antiutopie). Toto dělení ovšem není konečné a mezi jednotlivými útvary nejsou přesně dané hranice.¹²

Langer rozděluje fantastickou literaturu na **vědeckou fantastiku**, stojící na vědeckých či pseudovědeckých základech, a **volnou fantastiku**, postrádající rozumovou podstatu, se zcela iracionálními a rozumem neuchopitelnými motivy, do níž patří horor, mystická či pseudomystická díla, a v současné době i fantasy. Další kombinace – **science fantasy** vznikla později.¹³

1.3 Průkopníci fantastické literatury

Nespokojenost se společenskými poměry vedla autory ve všech dobách k jejich kritice a tvorbě, která jim umožnila z těchto poměrů a podmínek uniknout a současně „navštívit“ smyšlené, fantastické světy. Ve svých dílech přicházeli s obrazem nezkažené, ideální společnosti. Jak bylo uvedeno výše, fantastika vypovídá o světě, ve kterém jsou představy vytvořené fantazií jasně konfrontovány s představami získanými lidským poznáním, zkušenostmi a praxí.¹⁴

Jako průkopníky literární fantastiky Olša zmiňuje **Rabelaise**, autora románu *Gargantua a Pantagruel*, a **Mora**, jehož nejznámější dílo *Utopia* líčí ideální společenské poměry na jednom fiktivním ostrově. Právě předvádění alternativní skutečnosti je základní vlastností fantastiky, autoři se snaží všemožnými literárními prostředky podnítit víru čtenáře v reálnost vypravování a zároveň přicházejí s jiným, novátorským řešením reality.¹⁵

Po celé 17. a 18. století převládala ve fantastických dílech autorů satira a utopie. Vědecké poznatky se do fantastické literatury dostávají někdy v 17. století a lze konstatovat, že určitou roli v jejím vývoji sehrál romantismus, který vědecké uvažování upozadoval, poukazoval na nespravedlivé sociální vztahy a ideál viděl v duchovním životě. V tomto období napsala **Shelley** své dílo *Frankenstein*, které bývá považováno za významný milník ve vývoji fantastiky. Autorka v něm totiž vědce a význam vědy staví do popředí. I když byla předtím tato tematika některými autory v science fiction čtenářům předkládána, nové technické poznatky

---

¹² DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 95.

¹³ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy. Nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006, s. 13–14.

¹⁴ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 22.

¹⁵ Tamtéž, s. 24.

většinou nebrali vážně a vědu spíše zesměšňovali. Shelley líčí drama vědce, který vytvořil umělého člověka, za jehož činy musí převzít později zodpovědnost. Tímto staví do kontrastu nevinný, vznešený záměr vědce a tragický výsledek jeho pokusu. Shelley bývá považována za zakladatelku SF a hororu, ovšem některými je tento titul přisuzován Poeovi, zakladateli moderní detektivky, jenž rovněž výrazně ovlivnil vývoj fantastiky. Přestože **Poe** často vykresluje vědce v romanticky laděném příběhu, jeho úloha či role bývá tragická. Podobné romantické pojetí vědce v dílech autorů přetrvávalo až hluboko do 20. století.¹⁶

K dalším autorům, kteří měli rozhodující podíl na formování SF, později označované i jako vědeckofantastická literatura, patřili Verne a Wells. Zatímco Verne se orientoval v SF na techniku a její objevy, Wells ve svých dílech řešil sociální a filozofická témata. Od dob Verna se fantastická literatura dále různě štěpila a prošla velkým vývojem. Nicméně důležitým faktorem ve vývoji fantastiky byl fakt, že se tato literatura dostala ke čtenářům.¹⁷

V průběhu času pronikla SF do uměleckého světa literatury i filmu, ale dlouho na ni bylo pohlíženo jako na nehodnotný žánr, který stojí na okraji uměleckého spektra, k němuž náležely i další okrajové žánry jako western nebo detektivka. Langer tvrdí, že byla jakousi popelkou, která je stále vyháněna z výsluní „uměleckosti“ a „hodnotnosti“.¹⁸ Nicméně zhruba od 70. let minulého století se SF postupně ze stínu a okraje literatury vymanila a začala si budovat své postavení v literatuře a získávat autoritu mezi ostatními žánry.¹⁹

---

¹⁶ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 23–25.

¹⁷ Tamtéž, s. 26.

¹⁸ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy*, s. 9.

¹⁹ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak. Komentáře k české literární fantastice*. Praha: Albatros, 1981, s. 7.

2 Science fiction

SF je neohraničený a pestrý útvar, jenž byl v průběhu historie zkoumán z různých úhlů, které zahrnovaly dělení podle určitých motivů nebo vytváření různých chronologických přehledů. Genčiová uvádí, že ačkoli SF charakterizujeme jako žánr, tak zároveň překračuje svou vlastní hranici.²⁰ Dědinová v této souvislosti odkazuje na článek Schneidera, který tvrdí, že SF nelze zařadit pouze do jednoho žánru, a dokonce ani do jednoho literárního druhu, jelikož SF může existovat ve formě epické, dramatické, dokonce i lyrické, a může obsahovat prvky jiných žánrů.²¹

Název SF zřejmě vymyslel básník Wilson roku 1851, ale do širšího povědomí se dostal až díky redaktorovi a spisovateli Gernsbackovi, který v ní spatřoval úlohu popularizovat vědecký svět a jeho objevy.²² Ze Spojených států do Evropy pronikl tento pojem až v 50. až 60. letech 20. století. V zemích, které byly pod vlivem Sovětského svazu, vznikl jako protiklad k pojmu SF název Vědeckofantastická literatura.²³

Verne do svých děl promítal tehdejší techniku, její objevy a představoval její možný vývoj a použití. Právě pro tuto SF, věnující se vědě a technice, se vžil z praktických důvodů ve Spojených státech přídomek „**Hardcore**“ science fiction.²⁴ Campbell viděl ve vědě možnost vysvětlit určité jevy a predikovat jejich vývoj. Stejně poslání viděl i v SF, nicméně literatura měla podle něj popisovat i dopady na lidi a společnost. Také autoři sami zjišťovali, že „verneovský“ typ SF zaměřující se na vědu je omezuje a nemohou se věnovat jiným tématům, proto začínali tvořit v duchu „wellsovského“ typu. Někteří (např. Heinlein a jeho následovníci) doporučovali užívat spíše název speculative fiction, v rámci kterého by se autoři prostřednictvím příběhů mohli zaměřovat na podstatu vesmíru, člověka a světa, a zároveň se zbavili omezující propojenosti s vědou.²⁵ V současné době se v literatuře setkáváme se zkratkami sci-fi, která je typická pro české prostředí, nebo SF, kterou doporučoval používat Heinlein, protože by mohla zahrnovat jak science fiction, tak i speculative fiction.²⁶

Autoři věnující se teorii SF se shodují na faktu, že vytvořit jednotnou a jasnou definici je obtížné a takřka nemožné.²⁷ Genčiová se ve své knize o ni ani nepokouší, jelikož tvrdí, že SF

---

²⁰GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura. Srovnávací žánrová studie*. Praha: Albatros, 1980, s. 5–8.

²¹SCHNEIDER, Jan. *Science fiction – žánr?* In: DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 44.

²²DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 17.

²³OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 27.

²⁴Tamtéž, s. 27–28.

²⁵Tamtéž, s. 28.

²⁶DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 17.

²⁷NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*.

je velmi rozmanitý žánr a definice nemůže zahrnout veškeré její aspekty v celé její šíři.²⁸ Neff v jedné ze svých definic popisuje sci-fi jako literaturu, *kde je něco jinak*.²⁹ Nabízí ještě další teorii, v níž SF přirovnává k laboratoři, ve které je člověk vhozen do uměle vytvořených podmínek, zatímco jsou sledovány jeho reakce. Tyto umělé životní podmínky tvoří to „něco jinak“. Pro bližší pochopení Neff uvádí příklad s postavou čerta. Na rozdíl od pohádky, kde je čert nadpřirozenou postavou, v SF je čert považován za objektivní součást světa a autor sleduje lidskou reakci na něj.³⁰ Právě kvůli vytváření umělých podmínek zůstávalo SF v pozadí, jelikož jejich používání bylo považováno za laciný trik, který autor využíval, aby se dostal z potíží. Až později se toto „modelování“ lidských situací stalo silným prostředkem uměleckého vyjádření autorů SF.³¹

2.1 Vývoj světové science fiction

V předchozí kapitole jsme zjistili, jak velmi těžké je určit přesnou definici SF, a stejně tak obtížné je určit období jejího vzniku. Názory odborníků se různí a zřejmě se nikdy neshodnou. Většina však klade počátky SF do 19. století.³²

Za zakladatele žánru SF je většinou považován **Verne** a jeho tzv. vědecké romány, ve kterých barvitě líčil cesty novými dopravními prostředky budoucnosti, kterými lidé putovali do dosud nepoznaných končin.³³ Neff uvádí, že Verne se na rozdíl od jiných autorů fantastice věnoval celý svůj dlouhý život a napsal zhruba 19 vědeckofantastických románů, které mu zajistily slávu nejen ve Francii, ale i ve světě. Byla to právě Vernova díla, která přivedla čtenáře k tomuto nově se formujícímu žánru a způsobila, že následně začali požadovat další jeho texty, ale i nové příběhy od dalších autorů. Jelikož jeho díla vycházela nejdříve v časopise, který byl určen pro děti, musel je Verne přizpůsobovat dětskému vnímání.³⁴ Prostřednictvím svých děl chtěl mladé čtenáře ovlivňovat a přiblížit jim svět vědy a jejích objevů. V západní Evropě je Verne často označován za zakladatele vědecké SF (odnože žánru, která se nezabývá otázkami sociální povahy), s čímž nelze jednoznačně souhlasit. Například v trilogii *Děti*

GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*.

ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.

²⁸ GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 8.

²⁹ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 7.

³⁰ Tamtéž, s. 7–8.

³¹ Tamtéž, s. 8.

³² OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 37.

³³ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 623. ISBN 80-7185-669-X.

³⁴ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak: (kapitoly o světové science fiction)*. Praha: Albatros, 1986, s. 19–23.

kapitána Granta se i Verne zabývá myšlenkami o sociální rovnoprávnosti.³⁵ Během druhé poloviny 19. století se technika nevyvíjela směrem, který by si Verne přál, postupně začal propadat skepsi, mít zlé předtuchy a předvídat i katastrofické důsledky pro lidstvo při jejím zneužití.³⁶

Těmito možnými katastrofickými důsledky, ale i mnoha dalšími zejména sociálními myšlenkami se zabýval další autor, jenž do literatury vstoupil ke konci 19. století. Není jím nikdo jiný než **Wells**, který se nesoustředí na vědeckou správnost vynálezů a zákonů (uvědomuje si, že je nemožné, aby stroj času podle tehdejších známých přírodních zákonů zamířil do budoucnosti), ale pokládá si otázky společenské (sociální), a to: jaké budou mít tyto vynálezy a objevy důsledky pro lidstvo, co mu přinesou nebo do jakých konfliktů se lidstvo kvůli nim dostane. Wells tímto stvořil nový typ románu – román výstrahy.³⁷ Zatímco Verne stvořil SF jako nový literární proud, Wells ho obohatil o mnoho motivů, například cestu do minulosti či budoucnosti, invazi mimozemšťanů, hyperprostor či neviditelnost. Všechny tyto motivy autoři SF používají dodnes a nelze si už bez nich tuto oblast literatury představit.³⁸

Příběhy britské SF se neodehrávaly jen v našem světě, jejich hrdinové na svých dobrodružných cestách zavítali do minulosti i budoucnosti a navštěvovali nejrůznější místa. Mezi nejznámější britské autory meziválečného období patří například **Stapledon** a **Huxley**. Napínavá vyprávění byla publikována v časopisech „chlapeckého čtení“, vycházela velkým nákladem, ale čestné místo v nich postupně dobývali i američtí autoři³⁹, jelikož během 30. let 20. století začíná SF v Evropě upadat v důsledku historických událostí⁴⁰ (například v Německu je likvidována nacistickým režimem⁴¹). Těžiště žánru SF se tak začíná přesouvat do USA.⁴²

Ve Spojených státech amerických se SF se svými autory-profesionály, čtenáři-profesionály a literárními díly dostala do života lidí mnohem dříve. Tomuto vývoji napomohly časopisy (magazíny), které začaly vycházet už na přelomu 19. a 20. století. Nedříve nabízely čtenářům detektivní nebo romantické příběhy, nicméně postupně se začaly přidávat i příběhy z oblasti SF. Například v roce 1908 začal vydávat svůj časopis americký elektrotechnik Gernsback, jenž publikoval články ze světa techniky. Od roku 1926 nesl magazín jméno

---

³⁵ GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 32–34.

³⁶ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 22–23.

³⁷ GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 37–39.

³⁸ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 26–29.

³⁹ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 42–43.

⁴⁰ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 624.

⁴¹ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 42–43.

⁴² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 624.

Amazing Stories a rázem se stal prvním specializovaným magazínem o SF.⁴³ Později však musel Gernsback z časopisu odejít, jelikož jej převzali jeho konkurenti. Nicméně v roce 1929 založil nový magazín *Wonder Stories*, kde v jednom z prvních úvodníků Gernsback poprvé zmínil pojem science fiction, který tomuto žánru zůstal dodnes. V této době rovněž začaly vznikat první fanouškovské kluby, jejichž základnám se začalo říkat fandom, charakteristické i prvními fanouškovskými časopisy, tzv. fanzines, a fanoušky coby nedílnou součástí světa SF v USA.⁴⁴

Meziválečná léta přispěla k vytvoření čtenářské základny, na scénu nově vstoupili autoři, kteří vzešli z řad čtenářů, a byla tak vytvořila půda pro první převrat žánru SF ke konci 30. let, který se odehrál právě díky nejúspěšnějšího časopisu *Astounding Stories of Super-science*⁴⁵ a jeho editorovi Johnu W. Campbellovi.⁴⁶

Za Zlatý věk SF se pokládá období let 1938–1946. Autory, kteří v této době publikují nebo začínají publikovat, pokládáme za klasiky tohoto žánru.⁴⁷ Do křesla redaktora magazínu *Astounding* usedá Campbell, pod jehož vedením mění časopis svůj název na *Astounding Science Fiction*.⁴⁸

Campbell byl vystudovaným fyzikem, nicméně od dětství četl dobrodružné příběhy a snažil se je i psát. V roce 1938 se stal šéfem časopisu.⁴⁹ Campbell požadoval, aby SF přemýšlela o nějakém reálném problému a nešlo jen o dobrodružný příběh.⁵⁰ Chtěl, aby SF ohromovala hlavně svými názory a myšlenkami. Zasloužil se také o to, že vychoval a k literatuře SF dovedl několik významných autorů, kteří pozvedli úroveň tohoto žánru.⁵¹ V tomto vrcholném období dochází i k prolínání s hlavním proudem „vysoké“, umělecké literatury a její autoři přiznávají, že i literatura SF může nabídnout inspirační, zajímavá i závažná témata.⁵² Campbell ve svých i cizích dílech propagoval, aby se v SF dostal do popředí člověk a jeho reakce na určité situace. Vůči svým nejbližším přátelům a autorům vystupoval i jako mentor, který jim navrhoval náměty pro jejich díla.⁵³

---

⁴³ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 43–45.

⁴⁴ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 62–63.

⁴⁵ Tamtéž, s. 62–63.

⁴⁶ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 45.

⁴⁷ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 624.

⁴⁸ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 48.

⁴⁹ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 123.

⁵⁰ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 48.

⁵¹ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 123.

⁵² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 624.

⁵³ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 125–126.

Mezi nejvěrnější Campbellovy autory patří například **Van Vogt**, jehož nejznámější dílo, román *Slan*, vypráví příběh o tzv. Slanech, zmutovaných lidech převyšující běžné lidi inteligencí a schopností telepatie. Tito mutanti mají za úkol lidem pomáhat, nicméně lidé na ně žárlí, a Slanové se tak musí skrývat. Van Vogt tematiku mutantů nevymyslel, ale byl první, kdo je líčil v příznivém světle. Četbou chtěl lidi dovést k porozumění a vzájemné toleranci k druhým.⁵⁴ Dalším autorem z Campbellovy družiny je **Asimov**, jenž se s literaturou SF setkával od dětství a první povídku napsal v roce 1940. Asimov je známý jako stvořitel třech zákonů robotiky. Roboti v jeho povídkách často tyto zákony porušují, nicméně tím sledují vyšší dobro. Například v povídce *Lhář* se setkáváme s robotem, který dokáže číst lidské myšlenky. Povídá lidem jen to, co chtějí slyšet, čímž porušuje zákon, ale ve prospěch vyššího dobra. V roce 1942 začal Asimovovi vycházet román *Nadace*, ke kterému později přibyly další dva díly. Příběh vypráví o Galaktické říši, která má skončit v chaosu na třicet tisíc let. Jeden z vědců založí Nadaci, instituci, která má zkrátit dobu temna na tisíc let. Na rozdíl od jiných vesmírných oper se série *Nadace* nesoustředila na líčení impozantních vesmírných střetů a bitev, ale důraz je autorem kladen na politické a hospodářské úkony *Nadace*.⁵⁵

Zlatý věk je charakteristický procesem sebeuvědomování literatury SF, která se postupem času postupně uzavírala do sebe. Její autoři pohrdali vším, co stálo mimo území SF, a zaujímalí až nepřátelský postoj vůči všem, kteří by mohli žánr pošpinit, ať už svojí tvorbou nebo kritickým pohledem. Později v 50. letech zanikají některé magazíny, ale stále vycházejí kvalitní díla SF a prosazují se i paperbackové brožurky, které byly dříve určeny pro vojáky. Překvapivě po válce začínali mít zájem o tyto brožury i obyčejní lidé.⁵⁶

V 60. letech 20. století přišla tzv. Nová vlna literatury SF, jejímž cílem nebylo pouze zabývat se technikou a společenským vývojem, ale řešit i konkrétní situace lidského jedince. V této době také autoři požadovali co nejtěsnější kontakt s hlavním proudem literatury.⁵⁷

Se 70. lety se objevili noví autoři, kteří se ale značně vzdálili od vědeckých spekulací a dobrodružného děje. Když už se myslelo, že SF má představovat netechnická témata, v 80. letech toto tvrzení vyvrátilo nové hnutí, označované jako **kyberpunk**. Ten do literatury SF uvádí témata jako genetické inženýrství, protetiku nebo přeměnu lidského organismu.⁵⁸

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 1228–129.

⁵⁵ Tamtéž, s. 131–141.

⁵⁶ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 49–52.

⁵⁷ Tamtéž, s. 52–53.

⁵⁸ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 53–55.

2.2 Vývoj české science fiction

Ve své studii v knize Adamoviče *Slovník české literární fantastiky* rozčlenil Neff českou fantastiku a SF do pěti období, přičemž se opíral o historické události a procesy odehrávající se v naší zemi. První a nejdelší časová etapa končí první světovou válkou a řadíme do ní například Arbese. Další část vývoje je zasazena do meziválečného období s koncem v roce 1948, mezi jejíž proslulé autory patří K.Čapek, Weiss nebo Troska. Vrcholem třetí etapy je přelom padesátých a šedesátých let a s ním spojený Nesvadba, Souček nebo Běhounek. Čtvrtá etapa vývoje literatury SF v naší zemi končí Sametovou revolucí v roce 1989 a je například spojena se jmény Veis a Neff. Poslední páté období trvá dodnes.⁵⁹

2.2.1 Fantastika staré doby

Česká literatura se začala postupně probouzet v 19. století a současně s ní se vytvářela i česká fantastika. Ve druhé polovině století zažívala věda a technika svůj rozmach, nicméně literatura byla k tomuto pokroku spíše skeptická, jelikož vědu vnímala jako určitý omezující prostředek, o niž nebyl zájem, a na vědce bylo pohlíženo jako na démony. Jedním z raných děl nového žánru bylo dílo *Pekla zplozenci* od **Kolára**, jehož příběh se odehrává v době Rudolfa II., kdy má v jedné laboratoři vzniknout nesmrtelný člověk, ovšem pokus se nezdaří a dojde ke zničení celé laboratoře.⁶⁰

Lze konstatovat, že v české fantastice prakticky až dodnes postrádáme verneovský proud SF. Pro českou literaturu Verna objevil Neruda a dost možná mohl v jeho odkazu pokračovat, kdyby se nerozhodl své ambice realizovat na poli poezie. Byl to až Nerudův přítel, **Arbes**, kdo v české literatuře přišel s novým žánrem, který Neruda nazval romanetem. Jde o novelu se zprvu záhadným, někdy dokonce hrůzostrašným příběhem, který je však v závěru racionálně vysvětlen.⁶¹ Jedním z jeho romanet je například *Sivooký démon*, v němž se setkáváme s motivem konzervace lidských těl, konkrétně dítěte a ženy, aby vypadala jako živá. Konzervace je předkládána jako science fiction, jelikož v oné době nebyla známá.⁶²

---

⁵⁹ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky. In: *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995, s. 11. ISBN 80-85364-57-3.

⁶⁰ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 13.

⁶¹ Tamtéž, s. 13.

⁶² KREJČÍ, Karel. Jakub Arbes a revoluce. *Česká literatura*. 1974, 22(5), s. 406.

Arbesův *Svatý Xaverius* a zejména *Newtonův mozek* patří jednoznačně mezi nejlepší díla období 70. let.⁶³

Literárních děl, která se hlásila k Verneovi svým pozitivním vztahem k vědě a technickým vynálezům, bylo velmi málo. V jeho odkazu pokračoval až ve 20. století **Hloucha**, označovaný za „českého Verne“, díky své sbírce pěti povídek *Podivuhodné Jiříčkovo cestování*.⁶⁴ Jedná se o první české SF příběhy chlapce Jiříčka, kterému strýček Jan odpovídá na různé otázky a představuje mu různé vynálezy (například stroj času či malou ponorku), jež je v jednotlivých příbězích dovedou do nového neznámého prostředí. V závěru se však stane velké neštěstí, které vždy vede k Jiříčkově probuzení ze snu a tím nám toto dílo degraduje z žánru čisté SF.⁶⁵ První čistě vědeckofantastický román *Zakletá země* vydal Hloucha v roce 1910. Příběh využívá motivu přeživších lidí a živočichů z doby kamenné, kteří se vyskytují v jakémsi nepřístupném zemském povrchu. Nicméně podle Neffa Hloucha nedokázal tento motiv plně využít, v díle se vyskytuje mnoho postav a děj je složitý pro pochopení.⁶⁶ Po válce pak vydal Hloucha sbírku povídek *Ostrov spokojenosti*, které patří k těm lepším z jeho děl. V dalších jeho dvou románech už prvky SF hrají malou roli.⁶⁷

2.2.2 Fantastika ve stínu války

S příchodem 1. světové války se naplnily varovné předpovědi stanovené Wellsem. Válečný konflikt pomohl vyprofilovat fantastickou literaturu jako samostatný žánr ve světové i v české science fiction, ovšem v porovnání s předchozím obdobím nese znak malého počtu vzniklých děl. Autoři většinou napsali jedno, někdy dvě, maximálně však tři vědeckofantastická díla, a dál se tomuto odvětví literatury nevěnovali. K výjimkám patřil pouze K. Čapek nebo Weiss.⁶⁸

---

⁶³ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 13.

⁶⁴ Tamtéž, s. 13–14.

⁶⁵ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 107–113.

⁶⁶ Tamtéž, s. 114–115.

⁶⁷ Tamtéž, s. 119–120.

⁶⁸ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 14.

Karel Čapek

K. Čapek se proslavil především díky svým románům a dramatům, které pokládal za díla utopická. Dnes je řadíme mezi významná díla SF.⁶⁹ Ve hře *R. U. R.*, která Čapkovi zajistila celosvětovou slávu, sledujeme vynálezce Rossuma, kterému se podaří vyrobit robota, umělého člověka, jež se velmi hodí jako služebník a dělník. Roboti se ale lidem časem vzeprou a zabijí je. Ušetří jen Rossuma, aby mohl roboty nadále vyrábět, ale výrobní návod je zničen. Ve stejný okamžik se zároveň u dvou nejlepších robotů zrodí cit – láska a stávají se tak Adamem a Evou nového druhu.⁷⁰ Postava umělého člověka se v literatuře objevila již před Čapkem, ovšem pojmenování robot mu vtiskl až náš autor.⁷¹

K. Čapek kromě díla *R. U. R.* napsal i drama *Věc Makropulos*, v němž se setkáváme s tematikou nesmrtelnosti. Autor poukazuje na fakt, že nesmrtelnost není nic dobrého pro lidského jedince a člověk by si měl vážit života a času, který mu byl dán. V dalším díle, *Válka s mloky*, vypráví příběh námořníka, který najde druh mloka, jenž je následně lidmi používán jako pracovní síla. I tady se ale mloci vzbouří a chtějí planetu přeměnit v mořský svět.⁷² Dílo vzniká v době, kdy svět čelí hrozbě fašismu a nacismu, a mocnosti tento vzestup víceméně podporují.⁷³ V díle Čapek propojuje řadu žánrů, jako je dobrodružný román, politický pamflet nebo právě satirickou utopii. Především ale upozorňuje na problémy jeho doby, nelidské a pošramocené mezinárodní vztahy.⁷⁴

Jan Weiss

Dalším autorem meziválečného období je Weiss, který osobně zažil hrůzu 1. světové války i útrapy ruského zajetí během ní. V zajetí trpěl tyfovými horečkami, které u něj vyvolávaly sny, ze kterých čerpal při své literární činnosti.⁷⁵ V prvním období jeho tvorby vychází Weiss právě ze svých snů a snovost se stává základním motivem jeho tvorby.⁷⁶ Druhé období Weissovy tvorby je pak spjato se žánrem SF. K tomuto žánru se přiklonil povídkou *O bílém koni*, která pojednává o přetechnizovaném světě bez nemocí, a dokonce i zvířat. Další tři Weissovy knihy se odehrávají v budoucnosti. Weiss věděl, že i v budoucnosti nebudou lidé bez chyb, proto vykresluje jejich mravní selhání, ukazuje i cestu k jejich

---

⁶⁹ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 158.

⁷⁰ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky*, s. 51–52.

⁷¹ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 165.

⁷² ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky*, s. 52.

⁷³ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 179.

⁷⁴ NIKOLSKIJ, Sergej Vasiljevič. Román žánrové syntézy. *Česká literatura*. 1974, 22(6), s. 527–528.

⁷⁵ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky*, s. 246.

⁷⁶ JAKUBÍČEK, Daniel. Z historie české sci-fi: „Otec“ zakladatel Jan Weiss. In: DĚDINOVÁ, Tereza (Ed.). *Na rozhraní světů: Fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 201–202.

vykoupení.⁷⁷ Jeho poslední díla představují budoucnost spíše v komunistickém duchu, proto budou pro čtenáře zřejmě méně zajímavé než jeho ranější tvorba. I přes to vznesl Weiss ve svých povídkách tematiku paralelních a jiných světů, a také strach z techniky a z toho, že jednoho dne se stane důvodem zániku člověka a jeho světa.⁷⁸

Jan M. Troska

V meziválečném období se někteří autoři pokouší o tzv. „žánrovou sci-fi“, kterou autor vytváří záměrně. Zatímco některým autorům slouží fantastika jako podpůrný prostředek, autoři žánrové sci-fi vytváří dílo, které záměrně k tomuto žánru náleží. Bohužel, takových autorů je u nás málo. Proslavil se mezi nimi Jan M. Troska, kterého Neff považuje za jednoho z nejvýznamnějších autorů čisté SF u nás.⁷⁹

Troska se proslavil trilogií *Kapitán Nemo a Zápas s nebem*. Čtenáři v jeho dílech najdou dobrodružství a technické vynálezy a přesto, že jsou tyto vynálezy až svým způsobem naivní a děj primitivní, autor si našel oblibu u zástupu čtenářů. Jeho knihy u nás představují to, co se běžně prodávalo a četlo v USA.⁸⁰ Troska neznal a nemohl znát americkou produkci, inspiraci hledal u Verna, Wellse nebo Čapka. Do české SF přinesl několik motivů, jedním z nich jsou kosmické cesty. Autoři vysílali člověka do kosmu již dříve, ale až teprve Troska vyslal člověka na cesty do všech koutů vesmíru a ve svých dílech nechal člověka poznávat různé mimozemské civilizace, kterým se autoři dříve moc nevěnovali. Dalším motivem je pak určitá organizace či spojení více planet v jeden celek. Troska tuto myšlenku zrealizoval o něco dříve než Asimov ve své *Nadaci*.⁸¹ Podle Neffa to byl právě Troska, kdo naučil číst Čechy SF. V roce 1939 začala 2. světová válka. Pokud by nepřišla, možná by do Československa americká SF literatura dorazila.⁸²

Po válce na Trosku, kterého umlčoval komunistický režim, navázali autoři Čeněk Charous a Rudolf Faulkner, kteří tvořili pod společným pseudonymem Rudolf Fauchar. Dvojice se ale držela zpátky, což bylo způsobeno vzrůstajícím komunismem, který SF odsuzoval jako něco škodícího. V poválečném období mezi lety 1945–1948 nevznikla žádná hodnotná díla. Mohli bychom zmínit Františka Běhounka, jehož významná díla vyšla až koncem 50. let.⁸³

---

⁷⁷ JAKUBÍČEK, Daniel. Z historie české sci-fi, s. 205–207.

⁷⁸ Tamtéž, s. 210–211.

⁷⁹ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 16.

⁸⁰ NEFF, Ondřej. *Tři eseje o české sci-fi*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 21–22.

⁸¹ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 247–252.

⁸² NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 16.

⁸³ Tamtéž, s. 16.

2.2.3 Fantastika v období komunistické propagandy

V roce 1948 se moci chopili komunisté a se státním převratem nastolili i kontrolu literatury. Totalitní režimy obecně literaturu SF nenáviděly a její autory pronásledovaly. Tyto těžké časy se částečně zlepšily až po smrti Stalina. Režim propagoval komunistickou společnost, která je schopna budovat gigantické vědeckotechnické projekty. Na druhou stranu kritizoval západní svět, který nemohl podle komunistů sjednotit dostatek pracovních sil na velké projekty a dosáhnout vesmírných letů. Literatura SF tak mohla tuto ideologii budovat, dokonce vznikly i literární edice „vědecké fantastiky“, nicméně SF ideologii nesloužila moc dlouho a režim ji spíše trpěl.⁸⁴

Knihy měly odpovídat na otázku Jak to bude v budoucnu vypadat, ale vznikla pouze jedna komunistická utopie, kterou napsal **Jefromov** – *Mlhovina v Andromedě*. SF tak pomalu umírala a oživil ji až Babula svou trilogií románů *Signály z vesmíru*, *Planeta tří slunců* a *Přátelé z Hadonoše*, která byla určitou propagandou komunistického režimu. Román Běhounka *Akce L* se zaměřoval zase na mladé čtenáře. Je ovšem nutné podotknout, že autoři do svých děl nevpišovali komunistickou rétoriku proto, že by ji vyznávali, ale spíše protože museli.⁸⁵

Odklon od propagandy v literatuře SF znamenala tvorba Nesvadby, který se dostal mezi přední autory SF už svou první sbírkou povídek s názvem *Tarzanova smrt* z roku 1958. Druhá povídková kniha mu vyšla o dva roky později. **Nesvadba** položil základy filozofické, spekulativní, ironické a kritické SF.⁸⁶ Do popředí svých děl staví člověka, nezabývá se detailním popisem vynálezů, ale líčí postoje člověka vůči změnám ve světě ovlivněného technikou.⁸⁷ Zajímá se a popisuje lidské konání, a především ty příčiny, které stojí za špatnými činy.⁸⁸ Neff považuje Nesvadbu za nekorunovaného krále české SF, který už od dětství četl Čapka i Wellse a který se SF zabývá dodnes. Nesvadba SF píše, přednáší o ní a stále se jí snaží šířit, aby se dostala k co nejvíce lidem. Jeho 6 povídek bylo publikováno v magazínech v USA, a dokonce se účastnil jedné konference SF. V USA mohl vidět, že autoři SF se vůči sobě chovají přátelsky a snaží si pomáhat.⁸⁹

V 60. letech také do literatury vstupuje **Souček**, jehož zálibou byla témata a hypotézy, které ve svých knihách nabízel a propagoval Däniken, tedy zejména návštěvy mimozemšťanů

---

⁸⁴ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 17.

⁸⁵ Tamtéž, s. 17.

⁸⁶ Tamtéž, s. 18.

⁸⁷ ZIKA, Josef. Prózy Josefa Nesvadby. *Česká literatura*. 1964, 12(4), s. 343.

⁸⁸ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 309.

⁸⁹ Tamtéž, s. 317–323.

v lidské historii. Souček dokonce přeložil do češtiny Dänikenovu knihu *Vzpomínky na budoucnost*.⁹⁰ Právě tato témata používal jako náměty a zápletky ve svých knihách, například ve své první trilogii – *Cesta slepých ptáků, Runa rider a Sluneční jezero*.⁹¹ Trilogie vypráví o nálezu mimozemských artefaktů, o které se zajímají hlavní hrdinové snažící se o nich dozvědět více. Postupně zjišťují a odkrývají dávná tajemství.⁹²

SF v období komunistické propagandy sehrála jen malou roli. Později se od režimu a jeho ideologie odklonila a bylo na ni dokonce pohlíženo v celkem dobrém světle, což způsobily i historické okolnosti 60. let. Česká (východní) SF byla stále oddělena od té západní, výjimku tvořila pouze antologie *Labyrint*, ve kterém se českým čtenářům představil například Bradbury. V tomto období se do popředí dostávali skvělí autoři a vytvářela se i čtenářská základna, ale knih bylo celkem málo. Ke konci 60. let navíc SF upadala a potřebovala nějaký nový impulz, například v podobě západní SF. Tento impulz ovšem nepřišel, naopak v naší zemi došlo k invazi vojsky Varšavské smlouvy a další stagnaci vývoje SF literatury.⁹³

Úpadek na začátku 70. let byl zaviněn režimem, který k SF zaujal tvrdý postoj. Druhá polovina desetiletí byla spojena s nástupem nových autorů, kterou vedl **Veis**. Ten debutoval se dvěma sbírkami povídek – *Experiment pro třetí planetu* z roku 1976 a *Pandořina skříňka*, která vyšla o tři roky později.⁹⁴ Veis byl pozoruhodným autorem, který uměl napsat dobré psychologické drama nebo povzbudivý příběh s filozofickými myšlenkami⁹⁵, a působil jako překladatel i popularizátor vědy, což ho přivedlo k žánru SF. Na jeho první knize s ním spolupracovali Neff, Rosenbaum nebo Kramer, který dobře znal angloamerickou SF. Pro toto nové období byla spolupráce autorů typická a do literatury SF s nimi vcházela celá jedna nová generace autorů.⁹⁶

První antologie českých autorů SF – *Neviditelní zloději*, kterou vytvořila Irena Zítková, vyšla teprve na počátku 80. let 20. století. Do tohoto období nepociťovali autoři žádné spojení ani potřebu spolupracovat. Další dvě antologie sestavil Kantor. Lze konstatovat, že SF literatura se těšila popularitě, a dokonce do ní přispěli i autoři mainstreamové literatury, jako byl Páral.⁹⁷

---

⁹⁰ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky*, s. 202.

⁹¹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ. *Dějiny české literatury 1945-1989*. III, 1958-1969. Praha: Academia, 2008, s. 513. ISBN 9788020015839.

⁹² ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky*, s. 202.

⁹³ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 18–19.

⁹⁴ ADAMOVIČ, Ivan. Czech Science Fiction in the Last Forty Years. *Science Fiction Studies*. 1990, **17**(1), s. 53.

⁹⁵ Tamtéž, s. 53–54.

⁹⁶ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 19.

⁹⁷ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 19.

V 80. letech spatřily světlo světa i první teoretické práce od Genčiové a Neffa, SF podporovaly i nakladatelství jako například Albatros. Autoři i redaktoři fungovali jako jeden organismus. V tomto období se u nás ustanovil i fandom, tedy čtenářská základna. Souček v roce 1978, před svou smrtí, vydal stat' *Přímluva za budoucnost*, ve které formuloval několik základních cílů pro českou SF. Mělo dojít k založení edic, vzniku časopisu a společenství fanoušků. Díky Veisovi se ale tato stat' rozšířila, vznikl první český klub fanoušků v Praze a další kluby následovaly. V roce 1981 byla poprvé vyhlášena soutěž o cenu K. Čapka, která se organizuje dodnes a může být určitým odrazovým můstkem pro začínající autory. Někteří autoři Čapkovy ceny jsou činnými i dnes, například Pecinovský nebo Novotný.⁹⁸

---

⁹⁸ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 20.

3 Fantasy

Pojem fantasy se používá ve dvou různých rovinách. V širším slova smyslu, který se běžně vžil a je typický především pro anglicky mluvící oblasti, označuje fantasy veškerou nerealistickou literaturu.⁹⁹ Naproti tomu v naší republice a všeobecně v celé střední a východní Evropě bývá označení fantasy v tomto slova smyslu nahrazeno termínem fantastika, který byl převzat z ruštiny.¹⁰⁰ V užším slova smyslu označuje fantasy nám známý literární, filmový či herní žánr.¹⁰¹

3.1 Fantasy versus science fiction

Fantasy jako druh literárního žánru bývá často stavěna do opozice vůči SF. Oba žánry mají mnohé rysy společné, nicméně je můžeme podle určitých znaků odlišit.¹⁰² V SF často objevuje vesmír a předpovídá se, co se stane v budoucnosti, v čemž nám pomáhají různé postavy robotů a další technické vychytávky. Fantasy bývá často spojena s dobrodružstvím, které hlavní hrdinové či jejich skupina prožívá na různých výpravách, při kterých bývají doprovázeni čaroději, s jejichž pomocí nebojují jen proti monstrům v podobě např. draků, ale často musí čelit i zlým černokněžníkům a jejich temné magii.¹⁰³ Vzhledem k tomu, že SF a fantasy mohou mít společné rysy, jejich odlišování probíhá právě na základě výše zmíněných motivů, ovšem někdy tato kritéria uplatnit nejde. Někteří literární kritikové považují fantasy za podřadný žánr, který se jen přiživuje na SF, jiní je vnímají jako dva žánry, které pracují s mnoha motivy, pouze každý ze svého úhlu pohledu. Například téma stroje času, které je typické pro SF, se může objevit i ve fantasy, ovšem její autor se nebude věnovat jeho detailnímu popisu, ale příběhu.¹⁰⁴

Prostřednictvím fantasy vstupujeme do jiných světů, jež mohou být imaginární, paralelní k tomu našemu nebo mohou čtenáři předkládat přetvořenou historii (pseudohistorii). Tyto světy si pak zachovávají feudální ráz, který známe z období středověku, tedy bez jakýchkoli technických vymožeností a podstatnou roli ve společnosti hraje náboženství. Setkáváme se s postavami, které v příběhu mají své ustálené role a jsou často archetypální. Hlavního hrdinu (skupinu hrdinů) doprovází většinou věrný přítel, někdy bývá přítomen mistr či nějaký jiný zprostředkovatel magie. Tyto postavy se zpravidla musí postavit

---

⁹⁹ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 29.

¹⁰⁰ KRÍŽEK, Leonid. Sci-fi – ano, či ne?. *Světová literatura*. 1988, 33(4), 214.

¹⁰¹ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 29.

¹⁰² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 187.

¹⁰³ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 96.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 96–97.

protivníkovi či fantastickému stvoření. V příběhu může vystupovat sexuální objekt jako motivace pro hrdinu.¹⁰⁵

Ve fantasy bývá klíčovým motivem cesta, která není pouze dobrodružstvím, ale plní i nějaké poslání nebo úkol, často tato cesta symbolizuje životní pouť a utváření hrdinova vztahu a postoje ke světu. Ve fantasy najdeme také intertextové odkazy vztahující se k mýtům a pohádkám.¹⁰⁶

3.2 Varianty fantasy

O fantasy jako žánru mluvíme asi od druhé poloviny 20. století, kdy se toto pojmenování pro tento žánr rozšířilo.¹⁰⁷ Jakožto poměrně mladý žánr se neustále vyvíjí a v rámci tohoto vývoje se utvořilo několik žánrových variant.¹⁰⁸

Jednou z variant fantasy literatury je tzv. *Sword and sorcery*, v překladu **Meč a magie**.¹⁰⁹ Tento pojem byl zaveden Leiberem v 60. letech 20. století. Jedná se o příběhy, ve kterých je klíčový dramatický děj, boj a magie.¹¹⁰ Tato část fantasy je spojena se jménem spisovatele Howarda, který vytvořil postavu Barbara Conana. **Howard** se při psaní inspiroval od jiných autorů, ale až teprve on opustil historické kulisy a přenesl příběh do smyšleného světa, ve kterém se objevují monstra, kouzelníci i krásné ženy. Dalším autorem byl přímo **Leiber**, jenž stvořil hrdinu barbara Fafhrda a postavu příležitostného zloděje Šedého Myšilova.¹¹¹

Vrcholným obdobím literatury Meč a magie byla 70. léta, později však byla postupně pohlčena jiným typem žánru – **hrdinskou fantasy**, kterému se někdy říká „vysoká“ nebo „epická“ fantasy a často tvoří několikasvazkové série. Příběhy hrdinské fantasy se odehrávají ve zcela smyšlených světech, které Tolkien nazýval „druhotnými“. Součástí knih bývá často i mapa či plán smyšleného světa, obvyklé jsou i slovníčky, rodokmeny nebo seznamy postav. Za zakladatele hrdinské fantasy je považován **Morris** a jeho dílo *Studna na konci světa*. Inspiraci autor hledal ve středověkých románech. Jeho dílo v té době nenadchlo, nicméně zaujalo mladší autory, například Lewise nebo Tolkiena. Právě **Tolkien** je považován

---

¹⁰⁵ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 187.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 187.

¹⁰⁷ KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4., rozš. a upr. vyd. Praha: Albatros, 2008, s. 140. ISBN 9788000021546.

¹⁰⁸ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 187.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 187.

¹¹⁰ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 34.

¹¹¹ PRATCHETT, Terry a David PRINGLE. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*. Praha: Albatros, 2003, s. 33–34. ISBN 80-00-01126-3.

za nejúspěšnějšího a největšího autora žánru. V letech 1954-55 vydal trilogii *Pán prstenů*, která se stala jednou z nejvýznamnějších děl žánru fantasy.¹¹²

Vedle zmíněných podžánrů fantasy bychom mohli zmínit například i **science fantasy**, což je určitý hybrid mezi SF a fantasy. Autoři v něm popisovali budoucí svět, ve kterém se opět navrátil feudální řád. Tento pojem se v dnešní době ovšem nepoužívá.¹¹³ Nakonec lze jmenovat **dark fantasy**, která spojuje fantasy a hororové prvky.¹¹⁴

---

¹¹² PRATCHETT, Terry a David PRINGLE. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*, s. 35–36.

¹¹³ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury*, s. 32.

¹¹⁴ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 187.

4 Interpretace děl

Než se zaměříme na rozbor námi vytyčených aspektů jednotlivých děl, v kostce se seznámíme s jejich příběhy.

4.1 Stručně k obsahu děl

Barbora a Zlatý robot

Barbora a Zlatý robot, z roku 2020, je knihou českého spisovatele Neffa. Hlavní hrdinkou je dívka jménem Barbora, která žije na planetě Botera, kde lidé společně s roboty obývají dva tábory, označované jako Alfa a Beta. Ty se rozprostírají na opačně vzdálených okrajích lesa, tzv. Mechlesa, v němž žijí i inteligentní domorodé „rostliny“, Slonkové, které dospělí považují za nepřátele, a chtějí se jich zbavit. Barbora žije s rodiči a další necelou padesátkou obyvatel v táboře Beta, kde lidé žijí v primitivních příbytcích a jsou závislí na dodávkách z Alfy, která je vyspělejší, disponuje pokročilou technikou a lidem se žije lépe.¹¹⁵

Jednoho dne se během silné bouře z moře vynoří Nový ostrov, na kterém některé z dětí zahlédnou robota zlaté barvy. Nikdo neví, co tam dělá, ale někteří si myslí, že pochází z Alfy. Později robot zmizí, je unesen. Barboře, která únosce viděla a vše oznámí, nikdo nevěří. Za tuto lež je navíc poslána na převýchovu do tábora Alfa. Tam se dozví více a odhalí pravdivé informace, které měly zůstat původně tajné, například proč jsou lidé rozděleni do dvou táborů nebo co se událo na lodi Regaton, která na planetu lidi dopravila.¹¹⁶

Já, robot

Knihy *Já, robot* je sbírka povídek od Asimova, které spojuje rámcový příběh, v němž novinář zpovídá doktorku Susan Calvinovou, jež pracuje v Národní americké společnosti pro výrobu robotů jako robopsycholožka. Ta mu vypráví historii robotů od výroby těch nejprimitivnějších, bez schopnosti lidské řeči, až po velmi inteligentní stroje. V povídkách sledujeme různé příběhy, ve kterých hrají důležitou roli právě roboti, kteří se stali nějakým způsobem poruchoví, a lidé se snaží opravit jejich případné defekty.¹¹⁷

---

¹¹⁵ NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*. Praha: Albatros, 2020. ISBN 978-80-00-05843-6.

¹¹⁶ NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*.

¹¹⁷ ASIMOV, Isaac. *Já, robot*. 2.vyd. (1.vyd.v nakl.I.Železný). Praha: I. Železný, 1993. ISBN 80-7111-6237-6.

Celkem kniha obsahuje 9 povídek – *Robbie, Hra na honěnou, Rozum, Chyť toho králíka, Lhář, Malý ztracený robot, Únik, Důkaz a Konflikt nikoli nevyhnutelný*.¹¹⁸

Chlapec a jeho robot

Kniha Wilsona vypráví příběh o chlapci jménem Kód Světlopád, který na školním výletě uvidí zvláštní včelu a vydá se ji pronásledovat. Později zjistí, že se ocitl v Mechosu, prostoru, který se nachází v hloubi planety pod lidským světem. Mechos obývají robotičtí tvorové a vše je kovové nebo z plastu. V novém světě Kód zjistí, že jeho několik let pohřešovaný dědeček, John Světlopád, žije, a dokonce Mechosu vládne, ale sám je ovládán strojem Immortalisem. Kód se dozví, že Mechos vznikl jako experiment lidí, který se posléze zvrtl, protože robotičtí obyvatelé začali být velmi nebezpeční pro lidskou civilizaci a jejich pozemský svět. Jediné, co může Mechos zachránit před Immortalisem, je kniha Robonomicon, ve které se nachází klíč k záchraně. Když se to Kód dozví, doprovázen svým robotickým přítelem Garym, vydává se najít knihu, zachránit dědečka i celý Mechos.¹¹⁹

4.2 Postava robota ve vybraných knihách

Barbora a Zlatý robot

V knize *Barbora a Zlatý robot* se setkáváme s několika druhy robotů. Můžeme si je představit prostřednictvím indicíí v textu, nebo pomocí ilustrací, na kterých jsou roboti vykresleni tak, jak je autor či ilustrátor viděl ve své hlavě.

Během četby se nejdříve seznamujeme s roboty Artym a Treipou, kteří se nacházejí v táboře Beta. Z jejich krátkého popisu se dovídáme, že jsou *určení ke všem možným úkolům, včetně výuky. Byli už hodně opotřebovaní a zpravidla se drželi pospolu, protože, když se jeden z nich pokazil, druhý ho musel opravovat. Pro přehlednost měli na hlavě majáčky. Když oba fungovali, svítily jim zeleně. Jakmile se jeden porouchal, začal mu majáček blikat červeně, druhému se rozblikal modře a ten šel opravovat*.¹²⁰ Roboti byli humanoidního typu, měli nohy

---

¹¹⁸ ASIMOV, Isaac. *Já, robot*.

¹¹⁹ WILSON, Daniel H. *Chlapec a jeho robot*. Praha: Knižní klub, 2012. ISBN 978-80-242-3401-4.

¹²⁰ NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*, s. 9.

a ruce jako člověk, což můžeme odvodit ze slov autora: *Arty ... vrtal Treipovi do levého loketního kloubu*¹²¹, v jiné části knihy dokonce jeden z robotů *běhal s korbou plnou pytlů*.¹²²

Dále se v knize setkáváme s roboty z tábora Alfa, kteří mimo jiné doprovázeli konvoj s lidmi z Alfy, jenž dojížděl do tábora Beta. Tyto roboty si v *Alfě vyráběli sami a byly to krásné nové stroje*.¹²³ Z knihy je dáno jasně najevo, že tito roboti jsou noví, nevykazují žádné opotřebování na rozdíl od Artyho a Treipy a také *se pohybovali svižně a nic v nich neklepalo a nevrzalo a spolehlivě pracovali*.¹²⁴ Skvělý stav robotů také dokumentovala jejich chůze. *Našlapoval na svých dlouhých nohách pružně a pevně...*¹²⁵ Kulaté hlavy se podobaly té lidské, místo očí měli však objektivy, což dokládá i úryvek z knihy, kdy *robot zaměřil své velké objektivy na ostrov a na zadní straně se mu rozzářil display ...*¹²⁶

Zprvu velkou neznámou je v knize Zlatý robot, poslední námi popisovaný druh robota, který se objeví na nově vzniklém ostrově. Dětská postava, která v příběhu poprvé uvidí zlatého robota, si ihned uvědomí, že *ta kovová věc má lidskou podobu*¹²⁷ Zlatý robot je vylíčen jako o mnoho lepší než roboti z Alfy, oproti nim se *pohyboval pružně a elegantně*.¹²⁸ Děti překvapoval hlas robota, jelikož *tohle nebylo plechové mektání Artyho nebo Treipy a neznělo to jako ta protivná strojová řeč robotů z Alfy*.¹²⁹ Jeho hlas se spíše podobal člověku než stroji. Robot vypadal nejlépe z dosud vyjmenovaných robotů, nejnyněleji, což dokládá i mnoho nástrojů a funkcí, kterými disponoval.

Já, robot

V knize *Já, robot* se setkáváme s roboty v každé povídce. Jejich řazení je de facto ukázkou historie a vývoje robotů. V knize obecně se objevují roboti humanoidního typu s postavou, která se podobá té lidské. Zaměřil jsem se na tři povídky.

V první povídce *Robbie* se setkáváme se stejnojmenným robotem, který zastává roli chůvy. Jeho humanoidní podobu popisuje poměrně málo pasáží, v knize je zmíněno *typické*

---

¹²¹ NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*, s. 9.

¹²² Tamtéž, s. 28.

¹²³ Tamtéž, s. 31.

¹²⁴ Tamtéž, s. 31.

¹²⁵ Tamtéž, s. 45.

¹²⁶ Tamtéž, s. 46.

¹²⁷ Tamtéž, s. 31.

¹²⁸ Tamtéž, s. 31.

¹²⁹ Tamtéž, s. 197.

klapání Robbieho kovových nohou¹³⁰ a také jak *opustil úkryt a teď upaluje k pikole*.¹³¹ Humanoidní rysy potrhují i hlava, kterou autor popisuje jako *malou krychličku se zaoblenými rohy a hranami, která byla pomocí krátkého stonku připevněna k většímu rovnoběžnostěnu sloužícímu coby trup*.¹³² Tento robot ještě neuměl mluvit normální řečí, nahrazovaly ji různé zvuky pípání.

V druhé povídce s názvem *Hra na honěnou* se setkáváme se staršími typy robotů. *Byli velcí, opravdu velcí, takže i když seděli na zemi s nohama nataženými před sebe, jejich hlavy se tyčily do výše dvou metrů*.¹³³ Dozvídáme se také, že k pohonu těchto robotů sloužila atomová energie: *vložil mu dovnitř kouli obsahující nepatrnou jiskru atomové energie, která pro robota znamená život*.¹³⁴ Zmínění roboti svou výškou přesahovali člověka, jelikož muž *musel zaklonit hlavu, aby si ho mohl dobře prohlédnout*.¹³⁵

Třetí vybranou ukázkou je povídka *Důkaz*. V ní úspěšně kandiduje hlavní postava, muž Stephen Byerley, na starostu, ovšem poté je lidmi nařčen z toho, že je robot. Vědci a konstruktéři kolem robopsycholožky Susan Calvinové se to snaží potvrdit, nebo vyvrátit, ale přes všechnu jejich snahu se ani na konci povídky čtenář nedozví, zda Stephen Byerley skutečně robotem je, či ne. Z příběhu vyplývá, že existuje možnost vytvořit tkáň velmi podobnou (až nerozeznatelnou) od té lidské a že lze vytvořit lidského robota s umělým mozkiem. Nicméně společnost na výrobu robotů popírá, že by takové roboty vyráběla.

Konec příběhu je otevřený, a pokud budeme jako čtenáři věřit, že postava Stephena Byerleyho opravdu robotem je, setkáváme se pak s typem robota, který vypadá naprosto stejně jako opravdový člověk, kterého není možné od člověka rozlišit.¹³⁶

Chlapec a jeho robot

V knize se setkáváme s mnoha roboty i robotickými zvířaty, kteří jsou celí z kovu. Nejdříve Kód potkává robotickou stonožku: *Nad ním se tyčila hladká kovová tvář se smaragdově zelenými hmyzíma očima*¹³⁷, *...tvář je spojena s jakoby stonožčím tělem,*

---

¹³⁰ ASIMOV, Isaac. *Já, robot*, s. 10.

¹³¹ Tamtéž, s. 10.

¹³² Tamtéž, s. 11.

¹³³ Tamtéž, s. 33.

¹³⁴ Tamtéž, s. 33.

¹³⁵ Tamtéž, s. 33.

¹³⁶ ASIMOV, Isaac. *Já, robot*.

¹³⁷ WILSON, Daniel H. *Chlapec a jeho robot*, s. 23.

*táhnoucím se v oblouku do dále.*¹³⁸ Dále se v knize objevují obří roboti, jejichž mohutnost odhadujeme i z toho, že Kód se bezpečně schoval v jedné z kapes robotího kabátu. Kóda téměř po celou knihu doprovází robot Gary, který byl vyroben podle jeho vlastní kresby: *Věc byla vysoká přes čtyři metry. Měla krátké, těžkopádně vyhlížející nohy a dlouhé, jakoby opičí ruce sahající skoro až k zemi. Vysoko na těle trůnila maličká hlavička.*¹³⁹ Gary byl zkonstruovaný jako vrahobot, proto měl i *ústí hlavní kanónů ukrytých v prstech.*¹⁴⁰ V průběhu dobrodružství se Kód a Gary setkávají i s jinými roboty, Kód dokonce oblékne robotický krunýř. *Kód vtlačil ruce do paží krunýře a také nohy zasunul do dutin, kam patřily.*¹⁴¹ *Poté se vnitřek krunýře začal rychle smršťovat, dokud těsně neobepínal jeho paže, nohy a trup.*¹⁴² Při putování pod mořskou hladinou se setkává s kovovými velrybami a olihněmi atd. Na cestách se dokonce objevují i robotky, tedy robotická ženská pohlaví. *Tyčily se nad Kódem s okázalými monokly, střapatými parukami modré barvy a nejrůznějšími kosmetickými vylepšeními – od ladných svárů na ústech a tvářích až po celé páry nových elegantních paží upevněných ke starým otlučeným ráám.*¹⁴³

Na závěr lze konstatovat, že ve všech analyzovaných knihách se objevují roboti s humanoidní postavou podobnou člověku. Kniha *Chlapec a jeho robot* nabízí i roboty v podobě nám známých zvířat, například stonožku nebo velrybu, a ženy robotky. V Asimově knize *Já, robot* se navíc seznamujeme s robotem, který je téměř nerozeznatelný od člověka a mohl by teoreticky představovat další vývojový stupeň robotů.

4.3 Vztah lidí a robotů ve vybraných knihách

Barbora a Zlatý robot

Jak nastínila předchozí podkapitola, v knize *Barbora a Zlatý robot* se setkáváme s několika různými roboty. Vztah lidí k nim je víceméně neutrální povahy, nelze hovořit o nějakém vřelém či přátelském vztahu. Děti s roboty od malička vyrůstaly, byli pevnou součástí jejich životů: *Na robotech nebylo nic divného. Artyho a Treipu všichni znali od dětství. Do osady pravidelně přicházeli i roboti z Alfy.*¹⁴⁴ Roboti tu neexistovali proto, aby se s někým kamarádili, ale aby vykonávali práci za člověka a byli mu k ruce.

---

¹³⁸ WILSON, Daniel H. *Chlapec a jeho robot*, s. 24.

¹³⁹ Tamtéž, s. 50–51.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 51.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 100.

¹⁴² Tamtéž, s. 101.

¹⁴³ Tamtéž, s. 129.

¹⁴⁴ NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*, s. 31.

V příběhu se setkáváme i s negativními emocemi vyjádřenými vůči robotům. Jmenovitě jde například o kadeta Barryho, který se zlobil na robota při plavbě na člunu, když společně zachraňovali Barboru z řeky, a robot ji odmítal zachránit. Tady se Barryho naštvání projevilo v jeho oslovení robota: *Co to děláš, pitomče?*¹⁴⁵ nebo: *Taky vidím člověka ve vodě, idiote.*¹⁴⁶ Barryho nesouhlasný postoj k robotům je vyjádřen i v rozhovoru s Barborou, ve kterém jí ukazuje stroje na výrobu robotů: *„Jsou to stroje na výrobu robotů.“* *„Neříkáš to moc nadšeně.“* *„Je toho moc. Množí se čím dál víc. Však vidíš...“*¹⁴⁷

Zejména v táboře Alfa jsou roboti bráni jako pomocná pracovní síla, přesto, na druhou stranu nejsou velitelé tábora vůbec rádi, když je robot nějakým způsobem poškozen, či zničen. Tím hlavním důvodem je ale finanční otázka, protože každý robot stojí lidem nějaké peníze. Dokládá to i situace, během které se jeden robot „vykoupe“ v řece a následně je převezen do tábora: *Dva šediví roboti pak vytáhli na molo promočeného robota. Z kolenou mu vytryskla voda. Barbora se se marně pokoušela na Elichého a na dozorčího mluvit. Starali se hlavně o robota.*¹⁴⁸

Jiný, poněkud vřelejší vztah k robotům můžeme nalézt v chování dětí tábora Beta, právě ve vztahu k Artymu a Treipovi, například v situaci, kdy si tyto roboty odváděli technici z Alfy. Tadeáš se ihned zeptal, *kam je odvádějí?*¹⁴⁹ Nečekaný moment se rovněž naskytne v momentě, kdy představitelé z Alfy mají zlatého robota za každou cenu, ale tomu chtějí zabránit děti. Když jsou vysláni šedí roboti, aby děti odvedli, *po těch slovech Arty s Treipou vyběhli a postavili se před kadety.*¹⁵⁰ Vidíme tedy, že i oni byli ochotní obětovat svůj „život“ za děti, které znali od doby, co se narodili, šlo o vzájemná pouta mezi nimi.

Já, robot

V Asimových povídkách hrají roboti důležitou roli, jelikož v téměř každém příběhu je některý z nich „porouchán“ a vykazuje chybu, kterou musí lidé nějakým způsobem vyřešit.

V první povídce *Robbie* se setkáváme s robotem, který plní roli chůvy. Robot se stará o mladou holčičku Glorii a v příběhu je patrný velmi blízký vztah mezi oběma. Pro Glorii je Robbie nepostradatelný kamarád a lze pozorovat, že i Robbie má Glorii „řád“. Při hře

---

¹⁴⁵ NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*, s. 83.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 83.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 99.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 102.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 166.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 206.

na schovávanou ji Robbie vozí na svých ramenou: *Opatrně holčičku zvedl a usadil si ji na široká plochá ramena.*¹⁵¹ Glorie také Robbiemu často vypravuje pohádky, zejména Popelku, kterou mu vyprávěla už nejmíň tisíckrát.¹⁵²

Jediným členem rodiny, který má k Robbiemu negativní vztah, je Gloriina matka, jelikož si myslí, že by Glorie měla trávit více času spíše s kamarády. Matka například hrubě posílá robota pryč se slovy: *nevracej se, dokud tě nezavolám.*¹⁵³ Poté, co nakonec Gloriini rodiče v její nepřítomnosti nechají Robbieho odvést, se dívka ihned po Robbiem shání. Když zjistí, že odešel, je nešťastná – *Gloriiny oči se naplnily slzami. „Já nechci ošklivého psa! Já chci Robbieho. Chci, abyste mi našli Robbieho.“*¹⁵⁴ Robbie se nakonec najde v jedné dílně, kde pracují roboti a rodina se zde účastní prohlídky. Glorie mezi roboty pozná Robbieho. *„Robbie!“ Její výkřik prorážel vzduch a jeden z robotů kolem stolu se zastavil a upustil nástroj, který právě držel.*¹⁵⁵ V této povídce vidíme, že kamarádství s robotem může nahradit kamarádství s člověkem a může být i stejně hluboké a pevné.

V druhé povídce *Rozum* se setkáváme s robotem Chytrouškem, který pochybuje o tom, že byl stvořen lidmi, což dává také najevo: *Zdá se mi nepravděpodobné, že byste mě udělali vy.*¹⁵⁶ Robotovi tato otázka nedá spát, lidem nevěří a neposlouchá je. Začne věřit na vyšší sílu, ve svého Pána, a získá si respekt a vůdčí postavení i u ostatních robotů. Roboti odmítají muže poslouchat: *„Je jen jediný Pán,“ řekl, „a Chytroušek je jeho prorokem“*¹⁵⁷ Od této doby se postavení mužů změní, jelikož je roboti zavřou do jejich pokoje. *„Je mi líto pane Donovan,“ řekl robot, „ale po tomhle tady nemůžete zůstat. Od této chvíle máte s Powellem do řídicího centra a do strojovny zakázán přístup.“*¹⁵⁸ Jelikož úkolem robotů je neustále stabilizovat paprsek vysílaný na Zemi, Donovan s Powellem měli obavy, aby se tak dělo. V tomto příběhu se robot svým způsobem vzpříčí proti vůli člověka, odmítne jeho dominantní postavení, a dokonce proti němu i zasáhne, ALE jelikož mu první robotický zákon zakazuje člověku ublížit, nic mu neudělá, pouze ho uvězní v pokoji.

V poslední povídce *Lhář* se setkáme s robotem Herbiem, který umí číst myšlenky. Tento motiv je poměrně zvláštní, protože schopnost čtení myšlenek bychom přisuzovali spíše lidské

---

¹⁵¹ ASIMOV, Isaac. *Já, robot*, s. 12.

¹⁵² Tamtéž, s. 13.

¹⁵³ Tamtéž, s. 14.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 18.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 27.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 50.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 56.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 57.

bytosti než robotovi. Problémem je, že robotický zákon mu zakazuje ubližovat lidem, a proto musí Herbie říkat jen takové zprávy, které druhé nezraní, a často si jejich obsah musí upravit. Například když se Susan Calvinové tajně líbí její kolega, který chodí s nějakou blondýnkou, Herbieho odpověď zní, že *je to jeho sestřenice a mohu vás ujistit, že mezi nimi nic není.*¹⁵⁹ Takto robot každému tlumočí jenom takové informace, které chce ta druhá strana slyšet, aby neporušil zákon. Mohli bychom říct, že tím nemyslel nic špatného, člověka většinou potěšil a konkrétně Susan Calvinové vlila jeho slova nový elán do života. Nicméně přestože Herbie dodržoval první zákon: *Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo*¹⁶⁰, Susan později čtenáři prostřednictvím vyjádření ostatním nachytaným spolupracovníkům vysvětluje, že v tomto zákoně se myslí jakékoli ublížení. ... *jakékoli. A co zraněná duše? Co takhle pošlapané vlastní ego? Co zmařené naděje? Ubližuje tohle všechno člověku?*¹⁶¹ Robot v této povídce nechtěl a nemohl ublížit člověku, bohužel jeho dobré úmysly zranily později mnohem víc poté, co pravda vyšla najevo.

Chlapec a jeho robot

Nejvýraznějšími postavami knihy jsou chlapec Kód Světlopád a jeho robot Gary, původně vyrobený k zabíjení. Jejich vztah se během celého jejich putování vyvíjí. Kamarádství vzniká ve chvíli, kdy se Kódovi podaří Garyho přesvědčit, aby ušetřil jeho život. Následně spolu cestují Mechosem, například přechají před robotickými obry: *Kód a Gary uháněli s Brutem a Darlou v patách pryč od křišťálového hradu.*¹⁶² V příběhu se Gary a Kód poznávají čím dál blíže a vzájemně si důvěřují. Po nějaké době se ani Gary nebojí Kódovi říct: *já mám strach.*¹⁶³ I přes to, že se tito dva znají krátce, fungují spolu, jako by se znali dlouhá léta. Kód nedá na Garyho dopustit, před jinými postavami dokonce prohlašuje *Gary je můj přítel.*¹⁶⁴ Asi nejdojemnější chvíle nastává v závěru knihy, ve které má dojít k destrukci všech robotů. Když se roboti blíží k velkému víru, Kód nechce, aby jím byl Gary pohlcen. „Gary, ne!“ *zaprosil Kód. „Já tě ochráním!“ „To je v pořádku, Kóde. Já se nebojím. Každý musí jednat podle toho, jak byl naprogramován.“*¹⁶⁵ V tomto momentě se dozvídáme, že Kód byl pro Garyho opravdovým přítelem. Gary vrhl na Kóda láskyplný pohled. „Byl jste to vy, Kóde,

---

¹⁵⁹ ASIMOV, Isaac. *Já, robot*, s. 94.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 103.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 103.

¹⁶² WILSON, Daniel H. *Chlapec a jeho robot*, s. 55.

¹⁶³ Tamtéž, s. 71.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 93.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 156.

*křehký malý človíček, kdo mi ukázal, jak být odvážný. To vy jste mě naučil, že každý z nás musí čelit svému osudu. Dokonce i tehdy, když je výsledek nejistý. Je lepší udělat něco, než nedělat vůbec nic.*¹⁶⁶ Kód se Garyho snaží zadržet, ale marně, mrzí ho ztráta nejlepšího přítele. „*To ne,*“ zavzlykal. *Zabořil tvář do dlaní. Po tvářích mu stékaly horké slzy.*¹⁶⁷ Na konci příběhu se Kódovi podaří Mechos zachránit a dojde i k návratu všech robotů. *Gary spatřil svého přítele Kóda ležet na zemi, smutně povzdychl ...*¹⁶⁸ Unavený Kód v tu chvíli spí, a až se probudí, bude zpátky ve své realitě. A jestli se vrátí do Mechosu? To už musí čtenář přechíst sám.

Na závěr můžeme shrnout, že vztah lidí a robotů se v knihách liší. V Neffově díle roboti hrají roli věcí a strojů, které mají lidem pomáhat a vykonávat různé úkoly. O roboty lidé pečují, ale je to spíše otázka praktičnosti a úspory peněz. Jejich vztah k nim je neutrální až chladný. V knize *Chlapec a jeho robot* se z robota a mladého kluka stávají přátelé na život a na smrt. Navzájem se obohacují, pomáhají si a panuje mezi nimi naprostá důvěra. V jednotlivých vybraných povídkách z díla *Já, robot* se vztahy mezi lidmi a roboty liší. V jedné z nich jsme svědky blízkého, kamarádského vztahu mezi děvčátkem a hlídacím robotem (Robbie a Glorie). Ve druhé povídce odmítá robot nadvládu a velení člověka, vzepře se, ale člověku neublíží. V poslední povídce má robot k lidem dobrý vztah, přesto nakonec svými lžemi, i když v dobrém úmyslu, lidem ublíží po psychické stránce.

4.4 Role robotů ve vybraných knihách

V následující podkapitole se budeme zabývat tím, jakou roli (hlavní či vedlejší) ve vybraných dílech roboti hrají. Obecně můžeme předpokládat, jak už vychází z názvů jednotlivých analyzovaných děl, že roboti budou více či méně důležitou součástí příběhů.

Barbora a Zlatý robot

V knize *Barbora a Zlatý robot* se setkáváme s roboty téměř na každé straně. Přesto ale nemůžeme říct, že zastávají úlohu hlavních postav. V rolích významnějších protagonistů tu vystupují především děti, které roboti Arty a Treipa často doprovází, fungují jako podpora při výuce nebo se o nich dovídáme, když se porouchají. *Něco kovově klaplo. Robotovi Treipovi*

---

¹⁶⁶ WILSON, Daniel H. *Chlapec a jeho robot*, s. 156.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 157.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 173.

*praskla vzpěra v krční části páteře a hlava se mu sesunula na stranu.*¹⁶⁹ Taktéž jsou nápomocni, když členové z tábora Beta hledali ztracenou Barboru. *Stopa lidská... směřuje do lesa... váha pětatřicet kilogramů... pravděpodobnost 98,6 procent.*¹⁷⁰

Šediví roboti z tábora Alfa se v příběhu objevují jen v některých situacích. Jednak jsou zmiňováni, když někoho doprovázejí, *šedivých robotů bylo tentokrát dvanáct, tři na jeden vůz*¹⁷¹, ale figurují i jako tělesná stráž. „*Bezpochyby. Co vám na tom vadí?*“ *odpověděl mu komodor a rychle kráčel chodbou doprovázen robotickou tělesnou stráží, ...*¹⁷²

Se zlatým robotem, který se objevuje v názvu díla, se setkáváme asi až v poslední třetině knihy. Nejdříve se o něm postavy jen zmiňují. *Ovšem tenhle robot na ostrůvku, to byla zase úplně jiná třída. Zlatě se leskl a pohyboval se pružně a elegantně.*¹⁷³ Teprve později dojde k jejich setkání a robot začíná hrát v příběhu aktivnější roli. Děti doprovází na jejich cestě k pravdě, a právě s jeho pomocí je odhaleno tajemství, po kterém děti pátrají. „*Výpočty skončily. Závěr vyšetřování je jasný.*“¹⁷⁴

Já, robot

V knize *Já, robot* hrají roboti ve všech povídkách klíčovou roli. Právě kolem nich se příběh odehrává, a proto lze usoudit, že vždy zaujmají hlavní roli. Jako příklad lze uvést povídku *Konflikt nikoli nevyhnutelný*. Představuje svět rozdělený do čtyř oblastí, kde každou z nich řídí jeden velký stroj zaměřující se na veškerá lidská odvětví – hospodářství, ekonomiku apod., a udržují tak celý svět v harmonii. Vždy se chovají podle 1. robotického zákona: *Jsou to roboti a dodržují první zákon. Stroje nepracují pro jednu jedinou lidskou bytost, ale pro celé lidstvo. První zákon tudíž zní takto: „Žádný stroj nesmí uškodit lidstvu nebo svou nečinností připustit, aby lidstvu bylo ublíženo.*“¹⁷⁵

---

¹⁶⁹ NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*, s. 41.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 75.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 43.

¹⁷² Tamtéž, s. 242.

¹⁷³ Tamtéž, s. 31.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 234.

¹⁷⁵ ASIMOV, Isaac. *Já, robot*, s. 205.

Chlapec a jeho robot

Příběh o chlapci a jeho robotovi se odehrává ve světě robotů, tudíž je jejich hlavní role nezpochybnitelná. Nejdůležitějším protagonistou je vedle chlapce Kóda právě robot Gary, který ho doprovází na jeho pouti robotickým světem, během níž se objevují v určitých pasážích krátce i další roboti.

Závěr

V bakalářské práci jsme se zabývali literárním žánrem science fiction.

Úvodní kapitola se věnovala fantastické literatuře, jejímu rozdělení a významným průkopníkům fantastiky. Ve druhé kapitole jsme si vysvětlili podstatu science fiction, popsali její vývoj u nás i ve světě a uvedli významné představitele. Ve třetí kapitole jsme blíže zmínili žánr fantasy a jeho varianty, vysvětlili si, čím se liší od science fiction a vyjmenovali některé autory. Čtvrtá kapitola nabízí interpretaci tří vybraných děl – *Barbora a Zlatý robot*, *Já, robot* a poslední *Chlapec a jeho robot*.

Společným jmenovatelem všech knih byla postava robota (robotů). Konkrétně jsme v dílech srovnávali tři motivy – vzhled robota, vztah mezi robotem a člověkem a roli robota. Analýzou děl jsme zjistili, že všichni autoři se víceméně shodují v popisu vzhledu robota a vykreslují ho s humanoidní postavou podobnou člověku. V jedné z knih se objevují i robotická zvířata. Vztahy mezi člověkem a robotem se v jednotlivých knihách velmi liší, od chladného postoje ke strojům, přes neutrální vztahy až po kamarádství na život a na smrt.

Každý čtenář si k nim určitě najde svou vlastní cestu, neboť roboti v těchto knihách hrají důležitou roli. A kdo ví, možná je to otázka času, než se jejich role přesune i do reálného světa našich životů.

Seznam bibliografických citací

Primární literatura

ASIMOV, Isaac. *Já, robot*. 2.vyd. (1.vyd.v nakl.I.Železný). Praha: I. Železný, 1993. ISBN 80-711-6237-6.

NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*. Praha: Albatros, 2020. ISBN 978-80-00-05843-6.

WILSON, Daniel H. *Chlapec a jeho robot*. Praha: Knižní klub, 2012. ISBN 978-80-242-3401-4.

Sekundární literatura

ADAMOVIČ, Ivan. Czech Science Fiction in the Last Forty Years. *Science Fiction Studies*. 1990, **17**(1), s. 50–59.

ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.

DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7871-0.

GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura. Srovnávací žánrová studie*. Praha: Albatros, 1980.

HELD, Jacqueline. *V říši obrazotvornosti: (děti a fantastická literatura)*. Praha: Albatros, 1985.

JAKUBÍČEK, Daniel. Z historie české sci-fi: „Otec“ zakladatel Jan Weiss. In: DĚDINOVÁ, Tereza (Ed.): *Na rozhraní světů: Fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

JANOUSĚK, Pavel a Petr ČORNEJ. *Dějiny české literatury 1945-1989*. III, 1958-1969. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015839.

KAGARLICKIJ, Julij. *Fantastika, utopie, antiutopie*. Praha: Panorama, 1982.

KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4., rozš. a upr. vyd. Praha: Albatros, 2008. ISBN 9788000021546.

KREJČÍ, Karel. Jakub Arbes a revoluce. *Česká literatura*. 1974, **22**(5), s. 404–408.

KŘÍŽEK, Leonid. Sci-fi – ano, či ne?. *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. 1988, **33**(4), s. 211–224.

LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. ISBN 8072548573.

- MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 807185669X.
- NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*. Praha: Albatros, 1981.
- NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky. In: ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.
- NEFF, Ondřej. *Tři eseje o české sci-fi*. Praha: Československý spisovatel, 1985.
- NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak: (kapitoly o světové science fiction)*. Praha: Albatros, 1986.
- OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*. Praha: AFSF, 1995. ISBN 8085787903.
- PRATCHETT, Terry a David PRINGLE. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01126-3.
- SCHNEIDER, Jan. Science fiction – žánr? In: DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015, s. 15. ISBN 978-80-210-7871-0. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/134147>.
- ZIKA, Josef. Prózy Josefa Nesvadby. *Česká literatura*. 1964, **12**(4), s. 343–346.

Anotace

Jméno a příjmení:	Adam Krobot
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Milan Mašát, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022
Název práce:	Science fiction v literatuře pro děti a mládež
Název v angličtině:	Science Fiction in Children's and Young Adult Literature
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá žánrem science fiction. Vysvětluje podstatu SF a popisuje jeho vývoj u nás i ve světě. Práce dále srovnává žánr s jemu blízkou fantasy a na závěr se soustředí na interpretaci tří motivů u vybraných děl.
Klíčová slova:	Fantastika, science fiction, sci-fi, SF, fantasy.
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the genre of science fiction. It explains the concept of SF and describes its development in our country and in the world. The work also compares SF with the similar genre of fantasy and finally it focuses on the interpretation of three motifs in selected works.
Klíčová slova v angličtině:	Science fiction, sci-fi, SF, fantasy
Přílohy vázané v práci:	–
Rozsah práce:	38 s.
Jazyk práce:	Český